

Moresprudentie

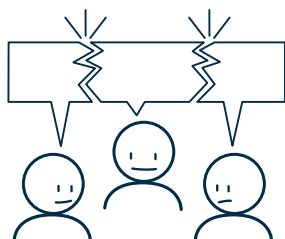

Moresprudentie

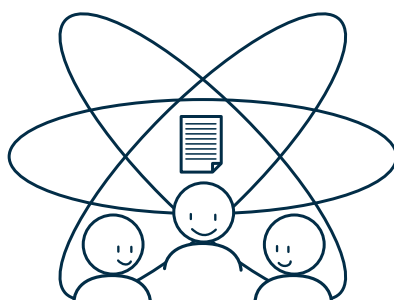
Moresprudentie: wat is het?

Lange tijd was er een algemeen geldende opvatting over het openbaar bestuur dat iets integer was of niet (waarbij vaak de befaamde uitspraak van Ien Dales wordt aangehaald: 'Een beetje integer bestaat niet!'). Daar zat geen licht tussen. De laatste jaren is het denken over integriteit veranderd. Zo is de heersende opvatting dat integriteit niet een zwart-wit kwestie is. Deels kan dit gezien worden als een verandering in de publieke opinie, maar ook de praktijk van concrete integriteitscasuïstiek heeft duidelijk gemaakt dat er een groot grijs gebied is waarin het duiden en beoordelen van (iemand's) integriteit complex is.

Met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 is in opdracht van de Wethoudersvereniging een toolbox integriteit voor wethouders ontwikkeld, met als doel het toerusten van lokaal bestuurders zodat zij de uitdagingen van het lokaal bestuur het hoofd weten te bieden en vol vertrouwen en met een goed ontwikkeld moreel kompas het juiste kunnen doen wanneer zij in 'grijs gebied' terechtkomen. Door te kijken naar casuïstiek rond integriteit en daaruit lessen te trekken vormt moresprudentie een tegenhanger of complement van jurisprudentie. Niet enkel wetten en regels zijn richtinggevend bij het bepalen van wat in een concrete situatie integer is, maar vooral ook meer ethische afwegingen en het gezamenlijk doorlopen van een proces van moreel beraad. Moresprudentie is hierbij geen synoniem voor een gesprek over integriteit. Moresprudentie behoeft een zorgvuldig en aandachtig proces, het moreel beraad, dat wordt doorlopen om te komen tot richtlijnen die behulpzaam zijn bij het bepalen van het moreel juiste in vergelijkbare situaties.

Bij een moreel dilemma botsen waarden en normen van betrokkenen, er zijn dan verschillende antwoorden op de vraag wat het goede is om te doen in een situatie.

De resultaten van moreel beraad, waarin collega's overleggen over morele dilemma's uit de beroepspraktijk, kunnen worden vastgelegd in moresprudentie.

Het gaat bij moresprudentie om het herhaaldelijk bespreken van complexe morele vraagstukken met collega's, aan de hand van een systematische, grondige aanpak waarbij abstracte waarden concreet gemaakt worden door ze te vertalen naar de verschillende belanghebbenden en perspectieven met vooral ook een vooruitziende blik. Hierbij bestaat moresprudentie uit twee onderdelen: het gesprek zelf als proces met daarbij de individuele én gezamenlijke bewustwording én het documenteren van het proces en de uitkomsten voor toekomstig gebruik.

Het moreel beraad dat onderdeel is van moresprudentie is een groepsaangelegenheid. Gezamenlijk wordt een vraagstuk stap voor stap geanalyseerd. Over de feiten moet men het eens zijn, over de morele aspecten kan en mag men van mening verschillen. In ieder geval zal een belangrijk deel van het gesprek gaan over de betrokkenen/stakeholders/belanghebbenden in een complex vraagstuk. Wie spelen er allemaal een rol in het vraagstuk, wat zijn hun (deel)belangen en perspectieven en welke morele aspecten spelen daarbij een rol? Alleen al deze vragen maken dat het moreel beraad niet zozeer betrekking heeft op de moraliteit van een handeling of concreet gedrag, maar draait om een systeemuitkomst. Het gaat hier dan veel meer om collectieve uitkomsten, collectief gedrag en de relatie met de lokale bestuurscultuur (en wat daarin al dan niet problematisch is).

Moraliseren ligt gevoelig

Bestuurders opereren in een bredere maatschappelijke context, en daar ligt moraliseren al een tijdje gevoelig. In de tijd van de verzuiling was dit anders, maar sinds de opkomst van de individualisering is de balans doorgeslagen in het voordeel van autonomie en keuzevrijheid en hebben we het niet zo op moraliseren. En als er wel aandacht voor is, gebeurt dat vaak in een setting van hele absolute, zwart-wit oordelen over wat goed of fout is. Overwegend is er echter sprake van een publieke normatieve stilte. De publieke ondersteuning van het gesprek hierover in de samenleving verdient versterking.

Verschuivende normen en waarden

Door de tijd heen verschuiven de normen en waarden. Die normen kennen namelijk een persoonsgebonden kant, maar ook een organisatie- en domeinspecifieke en een algemeen-maatschappelijke. Elke bestuurder heeft daarom een fijne, goed afgestelde antenne nodig om te kunnen handelen met voldoende maatschappelijke sensitiviteit.

Bestuursculturen

Je kunt je voorstellen dat de ruimte om ethische kwesties aan de orde te stellen en de wijze waarop je dat dan zou doen, tussen lokale bestuursculturen behoorlijk verschilt. Tegelijk is aandacht voor de bestuurscultuur, zoals ook hiervoor al aangegeven, een noodzakelijke aanvulling op die voor het persoonlijke morele kompas: moraliteit komt in een omgeving tot stand waar al dan niet ruimte gevoeld wordt om de eigen morele normen in concrete situaties toe te passen en daar dan ook naar te handelen. Bijvoorbeeld een afrekencultuur maakt de ruimte hiervoor veel te klein of zelfs nihil.

Contexten waarin moresprudentie aan de orde is

Morele besluiten worden vaak intuïtief en routinematig genomen, en daarbij kan moresprudentie helpen. Op die manier maak je ruimte voor meerdere perspectieven, het afwegen daarvan, en daarna het weloverwogen tot een besluit komen. Als die moresprudentie eenmaal is opgebouwd kan die vervolgens actief gebruikt worden en zo een levend systeem vormen.

Om het gesprek over dit soort onderwerpen inhoudelijk te verdiepen zijn uitstapjes naar de deugdethiek, praktische wijsheid, publieke waarden, brede welvaart en de responsieve overheid relevant. Die kunnen helpen om de context in te kleuren en ze kunnen ook inspirerend werken.

Ethisch actorschap en de verbinding met de Toolbox

Juist de lokale hoofdpijndossiers en kwesties die tot integriteitsonderzoeken en politieke impasses leiden, blijken in werkelijkheid complex van aard. Het gaat hier veelal om collectieve omissies. Collectief wordt nagelaten om in te grijpen wanneer er lokaal mechanismes ontstaan die haaks staan op wat als integer of goed bestuur wordt gezien. In zo'n geval valt niemand formeel wat te verwijten maar zijn er binnen een collectief mechanismen geslopen die zo op elkaar ingrijpen dat de uitkomst schadelijk is. Collectief gedrag met serieuze morele gevolgen. Moersprudentie kan bijdragen aan het vroegtijdig signaleren, bespreekbaar maken en voorkomen van zo'n complex fenomeen. Ook een netwerkscan kan daar trouwens bij helpen. Moersprudentie zoals in dit stuk verwoord, is als zodanig in lijn met het Wegingskader goed openbaar bestuur zoals dat door de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) wordt ontwikkeld.

Zo'n collectieve verantwoordelijkheid vraagt een omslag in het denken en beleggen van verantwoordelijkheden en daarmee ook de verantwoordelijkheid om moersprudentie concreet handen en voeten te geven.

Het is raadzaam om deze collectieve verantwoordelijkheid toe te kennen aan de verschillende formele organen binnen het lokaal bestuur. Hier zijn de voor de hand liggende collectieven de raad, het college, en (afdelingen) binnen het ambtenarenapparaat. Dit betreft dus een collectieve verantwoordelijkheid van concrete organen. Nog belangrijker is het deze collectieve verantwoordelijkheid door te trekken naar een verantwoordelijkheid van deze organen én de samenleving gezamenlijk. Een collectieve verantwoordelijkheid voor een sterke en weerbare lokale democratie. Wanneer moersprudentie gebruikt wordt om juist de complexere kwesties te bespreken, ervan te leren en voor een deel ook te documenteren zal dit een inzicht geven in hoe verschillende vraagstukken samenhangen. Zo ontwikkelt zich geleidelijk een systemisch bewustzijn en een kijk op integriteit en weerbaarheid dat verder reikt dan het eigen handelen.

